

Neonicotinen

Sinds 2 mei jl., de datum waarop de NRC zijn opiniestuk over het Nederlandse toelatingsbeleid voor nieuwe insecticiden publiceerde, staat een schaakbord opgesteld in Nederland. De schaker, dr. Jeroen van der Sluijs, is geen bijenman maar universitair docent in Utrecht met als specialisme 'beleidsbeslissingen onder onzekere omstandigheden (nieuwe risico's)'. De schaakstukken, dat zijn de belanghebbenden, ofwel in vaktaal de 'stakeholders'. De speler is geïnteresseerd in het winnen van het spel, maar door zijn specialisme minstens zozeer in de loop die het spel zal nemen, de zetten die zullen worden gedaan. Na een interessante partij volgt bij goede schakers altijd een analyse.

Nadat, met hulp van de krant en het internet, het bord was klaargezet, hebben de stukken: het onderzoek, de toelatingsinstantie, de overheid, de politieke partijen, de actiegroepen, de bijenwereld, ja ook het bijenblad, snel hun plaatsen ingenomen en nu bewegen ze zich over het bord. Via allerlei media zijn de zetten voor iedereen zichtbaar; misschien bepalen die ook wel welk stuk vooruit geschoven wordt. Zal de partij net zo verlopen als die in Frankrijk, het voorbeeld van de schaker?

Dat hierboven het woord 'spel' is gebruikt, maakt de kwestie van de risico's van neonicotinen voor bijen niet minder ernstig. Daarom hier drie visies: een analyse van de feiten, een oproep tot inbrengen van gegevens door bijenhouders – de onofficiële deskundigen – en het standpunt van de NBV. Elders is nog veel meer informatie te vinden, zie bijvoorbeeld de laatste Nieuwsbrief van bj@wur en het themanummer augustus 2008 van de Vlaamse Imkersbond.

Nog eenmaal beeldspraak: laten we als imkers de match actief blijven volgen, tot de bijen zélf op winst staan.

Ten strijde...!

tegen toelatingen van neonicotinen of vóór verbetering van toelatingsprocedures?

Henk van der Scheer

Sommige neonicotinen, een groep van gewasbeschermingsmiddelen, kunnen gevaarlijk zijn voor insecten, waaronder bijen.

Daartoe behoren o.a. de werkzame stoffen clothianidine, fipronil en imidacloprid. Geringe hoeveelheden veroorzaken al negatieve, niet-dodelijke effecten; zo tasten ze bijvoorbeeld het leer- vermogen aan. Bij fipronil gaat het om dagelijkse hoeveelheden van 0,075 en 0,15 nanogram (een nanogram is éénmiljoenste gram) actieve stof per bij. Dat komt overeen met 1/80 tot 1/40 van de dosering waarbij de helft van de bijen in een belastingsproef doodgaat (LD50).

Daarnaast zijn neonicotinen persistent in het milieu: ze behouden lang hun werking. Dat kan betekenen dat ze zich bij herhaald gebruik ophopen, waardoor gestelde normen kunnen worden overschreden. De persistentie is in sommige landen, waaronder Frankrijk, reden om toelatingen alsnog in te trekken en geen nieuwe meer te verlenen.

Ook ons land kent normen, zoals opgesomd in de Atlas Bestrijdingsmiddelen in Oppervlaktewater¹. Een van dat soort normen is het Toelatingscriterium dat het College voor de wettelijke toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Cgtb) hanteert. Sinds kort hanteert het Cgtb daarnaast ook de norm voor milieukwaliteit Maximaal Toelaatbaar Risiconiveau (MTR). Volgens het Toelatingscriterium overschrijdt imidacloprid de norm voor oppervlaktewater niet. Discussie is er nu over de vraag hoe het MTR is in te passen in het toelatingscriterium. Alles draait daarbij om de vraag in hoeverre risico's voor natuur en milieu onder praktijkomstandigheden zijn te berekenen. In zo'n berekening moet rekening worden gehouden met invloeden van buiten. Wetenschappers vangen die invloeden onder de

termen blootstellingsroute, 'verdwijnp parameters' en herstelpotentie (= vermogen tot herstel) van groepen organismen.

Voorzorgprincipe

Potentieel gevaarlijk en persistent! Terecht dat imkers bezorgd zijn en het liefst een verbod willen van neonicotinen of op zijn minst een opschorten van de toelatingen (moratorium) voor coating van zaden en openveldtoepassingen zoals bespuitingen bij appel of toepassingen bij bedekte teelten. Gewezen wordt dan op het voorzorgprincipe. Dat houdt in dat risicobeperkende maatregelen dienen te volgen als er vermoedens zijn dat 'ernstige en onomkeerbare schade' voor het milieu (en de samenleving) kan optreden. Dat principe van stal halen is echter discutabel. Het is principieel onmogelijk om aan te tonen dat iets niet schadelijk is. Bovendien raak je dan buiten het domein van het onderzoek, c.q. de wetenschap, en kom je in het domein van de politiek terecht. Die moet overtuigd worden van die vermoedens en vervolgens gaat de politiek belangen afwegen.

Naar aanleiding van vragen door de Partij voor de Dieren liet onze minister van LNV in juni jl. aan de Tweede Kamer weten dat ze er niet van overtuigd is dat neonicotinen dé oorzaak zijn van abnormale sterfte van bijenvolken. Een soortgelijk proces zagen we vorig jaar in Duitsland en ook recent in Zwitserland en in Engeland. In Duitsland en Zwitserland haalden de bezwaarmakers de ramp aan in Duitsland langs de Duits-Franse Bovenrijn². In 2008 stierven daar alle vliegbijen van ruim 10.000 volken, omdat ze in aanraking waren gekomen met de werkzame stof clothianidine afkomstig van behandeld maiszaad. In Engeland verzocht de U.K. Soil Association om een verbod van neonicotinen op grond van abnormale sterfte van bijen in de afgelopen jaren. Alle drie overheden hebben de verzoeken afgewezen.

Eerder al werd in ons land een bezwaar van de stichting Natuur en Milieu tegen toelating van imidacloprid (ingediend in 2007) niet ontvankelijk verklaard door het Cgtb. In al die gevallen werd bij de besluitvorming niet het voorzorgprincipe gehanteerd.

Neonicotinen niet dé oorzaak

De eerste discussies over het gebruik van neonicotinen begonnen in Frankrijk waar imkers meenden dat die middelen, met name imidacloprid, de massale sterfte zouden veroorzaken van bijenvolken in regio's waar veel zonnebloemen worden geteeld. Die gedachte sloeg over naar elders waar imkers sinds de winter 2002/2003 ook met abnormale sterfte van volken te kampen hebben. Tot nu toe kan door wetenschappelijk onderzoek echter niet worden aangetoond dat neonicotinen dé oorzaak zijn van alle abnormale sterfte van bijenvolken in de late herfst en winter. Niet in Duitsland in het meerjarig monitoring-onderzoek³, waarbij 120 imkers met in totaal 1.200 volken zijn betrokken, en ook niet in Frankrijk. AFSSA, de Franse Voedsel- en Warenautoriteit, deed drie jaar lang uitgebreid onderzoek naar de aanwezigheid van residuen en afbraakproducten van imidacloprid in bijenproducten. Er waren 125 volken bij betrokken, verdeeld over vijf standen in elk van vijf departementen. Er was geen statistisch significant verband met abnormale sterfte, ook niet met de hoeveelheid broed en aantallen bijen per volk⁴.

Recent openden in ons land Van der Sluijs en Tennekes een discussie in de NRC over het gebruik van neonicotinen in relatie tot abnormale sterfte van bijen. Wat later relativeerden ze dat enigszins, maar al snel ging de publieke discussie over neonicotinen als dé oorzaak van de abnormale sterfte van volken vanaf voorjaar 2003. Terecht stelt de NBV in haar standpunt dat daarvoor 'onvoldoende fundament' is.

Oppervlaktewater

Vervolgens kwam een rapport van Alterra (Wageningen Universiteit en Researchcentrum) uit 2006 met meetwaarden

van o.a. imidacloprid in oppervlaktewater in beeld. Met name in het Westland en in gebieden met bloembollenteelt waren die waarden verontrustend. Ze correleren op het eerste gezicht met de bijensterftepercentages na de winter 2007/2008. Over een oorzakelijk verband valt nog weinig te zeggen. De zeer geringe abnormale sterfte van volken na de winter 2008/2009 doet vermoeden dat dat verband niet bestaat.

Het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid en het Milieu (RIVM) en het Cgtb zijn over die meetwaarden en de consequenties daarvan voor natuur en milieu in gesprek geweest. Volgens het Cgtb gaan die waarden (voorlopig) geen gevolgen hebben voor de toelatingen van neonicotinen. Dat kan pas als meetwaarden toe te schrijven zijn aan concrete toelatingen van een of meerdere neonicotinen.

Eisen aanscherpen

Er worden dus geen toelatingen ingetrokken. Daarom is het zeer gewenst, zoals de NBV in haar standpunt stelt, dat de eisen tot toelating van neonicotinen eens kritisch worden geanalyseerd. Met name de Europese Voedselveiligheidsautoriteit (EFSA) dient de procedures voor de toelating van werkzame stoffen van voor bijen gevaarlijke gewasbeschermingsmiddelen, waaronder neonicotinen, aan te scherpen. Overigens vindt ook het Cgtb dat. Er moeten gegevens komen over effecten op broed en op de ontwikkeling van een volk tijdens het voorjaar en de zomer. Pas daarna kan worden gesproken over het wel of niet intrekken van toelatingen.

Noten

- 1 www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl
- 2 K. Wallner, 2008. Deutsches Bienen Journal 16:302-303.
- 3 Anoniem, 2009. Deutsches Bienen Journal 17:52-54.
- 4 M-P. Chauzat en anderen, 2009. Environmental Entomology 38:514-23.

Zie ook Bijenhouden februari 2009 p. 3.